

YURTTA BARIŞ DÜNYADA BARIŞ İLKESİYLE AFRİKA'DAN ORTADOĞU'YA BAKIŞ

DOÇ. DR. VOLKAN İPEK

Akademisyen YEDİTEPE ÜNİ.

“

İsrail ve Hamas arasındaki Ekim 2023 savaşıyla ilgili Afrika'dan da çeşitli yorumlar gelmekte ve bu devletler farklı davranışlar sergilemektedir. 16 Ekim 2023 tarihinde Kuzey Afrika ülkelerinden Libya'da, Fas'ta, Cezayir'de ve Tunus'ta aynı anda İsrail'i protesto yürüyüşleri düzenlenmiştir.

”

19 Mayıs 1919 tarihinde başlayıp 28 Ekim 1923 tarihine kadar geçen yaklaşık 4,5 yıllık ulusal kurtuluş ve rejimi yenileme dönemini “Efendiler! Yarın cumhuriyeti ilan edeceğiz” cümlesiyle kapatan Mustafa Kemal Atatürk'ü, o cumhuriyetin 100. yılında bir kaz daha anmak gurur vericidir. 29 Ekim 1923 tarihinde ülkede yeni bir dönem başlatan Mustafa Kemal Atatürk'ün ilkeleri, fikirleri ve devrimleri toplumun pek çok alanda büyük ilerlemeler göstermesini sağlamıştır. Mustafa Ke-

mal Atatürk sadece cumhuriyetimizin 100. yılını coşkuyla kutladığımız bugünlerde değil, cumhuriyetin her yıl dönümünde aynı sevgiyle ve saygıyla anılmıştır, bundan sonra da anılacaktır.

BÖLGESEL ÇATIŞMALAR VE CUMHURİYETİN BARIŞ MİRASI

Mustafa Kemal Atatürk'ü sevgiyle ve saygıyla anmak, tıpkı “Efendiler! Yarın cumhuriyeti ilan edeceğiz” de olduğu gibi, söylediği pek çok cümleyi akıllara getirmekle olabilir. Bunlardan belki de en önemlisi iki gün önce Fenerbahçe-Ludogorets maçında maraton tribününe

bile pankart olarak asılmış “Yurtta Barış Dünyada Barış” sayılabilir. Atatürk’ün 20 Nisan 1931 yılında söylediği bu cümle söylendiği yıl bakımından oldukça kritiktir. İngilizlere karşı girişilen kanlı Kıbrıs Devrimi, Suudi Arabistan ve Yemen arasındaki sınır savaşı, Libya ve İtalya arasındaki Kufra Savaşı, Kamerun’da Fransızlara karşı başlatılan Kamara Wara isyanı, Çin Tibet Savaşı, Amerika Birleşik Devletleri’ndeki madencilerin daha fazla hak için orduyla girdiği Harlan Savaşı bu cümle söylenirken dünyada devam eden çatışmalardan bazılarıdır. “Yurtta Barış Dünyada Barış”ı cumhuriyetimizin 100. yılında akla getirmek ise daha farklı çatışmaları anımsatır. Rusya-Ukrayna savaşının devam etmesi, Ermenistan ve Azerbaycan arasında Dağlık Karabağ çatışması, devam eden Suriye ve Yemen iç savaşları, Demokratik Kongo Cumhuriyeti ve Ruanda arasındaki sınır çatışmaları, Papua Yeni

Gine’de Batı Papua Ulusal Kurtuluş Ordusunun devlete karşı giriştiği Oxibil Savaşı, Nijer’deki ve Gabon’daki darbelerden sonra Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğunun (ECOWAS) iki ülkeyi de sivil yönetime geçmemeleri durumunda askerî müdahaleyle tehdit etmesi gibi çatışmalar şimdiden 2023 yılına damgasını vurmuş çatışmalardan bazılarıdır. Bu sorunların sonuncusu ise 7 Ekim’de İsrail ve Hamas arasında başlayan savaştır.

İsrail’in ve Gazze’yi dönem dönem yöneten Hamas’ın arasındaki son savaş bir zamanlar Fenikelilerin yerleşimi olan bölgede 106 yıldır süren yerleşim mücadelesindeki ve İsrail işgalindeki son halkadır. 1917 Balfour Deklarasyonu ile birlikte bölgeye yerleşmeye başlayan Yahudiler 1948 yılında İsrail’in kurulmasıyla birlikte bölgede zaten yerleşik olan Arapların tepkisini çekmiştir. Bu tepkiye zamanla çevre-

deki diğer Arap ülkeleri de katılmış, 1967’de ve 1973’te çıkan savaşlarla birlikte İsrail bölgedeki işgal sürecini genişletmiştir. İsrail’in bölgedeki varlığını reddeden ve Filistin işgaline karşı çıkan Hamas gibi oluşumlar da belli dönemlerde İsrail’e saldırmış, İsrail de karşılık olarak Hamas’ın merkezi sayılan ve anlamı kale şehir olan Gazze’ye karşı saldırılarda bulunmuştur. İsrail’in Gazze’ye saldırılarında orantısız güç kullanması ve savaş suçları işlemesi, Hamas’la hiç ilgisi olmayan hatta Hamas’tan bile hoşlanmayan Gazzelileri hedef alması uluslararası kamuoyu tarafından büyük tepki toplamıştır. Aynı şekilde, İsrail’e saldırılar düzenleyerek Binyamin Netanyahu hükümetiyle hiç ilgisi olmayan hatta Netanyahu hükümetinden bile hoşlanmayan İsrailileri hedef alması da uluslararası kamuoyu tarafından tepki toplamıştır.

İki durum temelinde, örneğin Avrupa futbol liglerinde bazı futbolcuların sosyal medya hesaplarında Gazze lehinde paylaşımlar yapmaları Hamas taraftarlığı gibi algılanarak çeşitli cezalarla karşılaşırken, Türkiye’de ise İsrail Büyükelçiliği önünde büyük protesto gösterileri olmuştur. Bu örnekleri çoğaltmak olanaklıdır.

“

Gana’nın ve Kenya’nın İsrail’e, Libya’nın, Mısır’ın, Fas’ın, Tunus’un ve Cezayir’in Filistin’e ya da Hamas’a gösterdikleri açık desteğe çok az Afrika ülkesinde rastlanmıştır. Pek çok Afrika ülkesi bu konuda sessiz kalmayı tercih etmiştir. Bu ülkelerden bazıları son yıllarda İsrail’in Afrika’da artan etkisi altında kalmış olabilir.

”

AFRİKA’DAN İSRAİL-HAMAS ÇATIŞMALARINA BAKIŞ

İsrail ve Hamas arasındaki Ekim 2023 savaşıyla ilgili Afrika’dan da çeşitli yorumlar gelmekte ve bu devletler farklı davranışlar sergilemektedir. 16 Ekim 2023 tarihinde Kuzey Afrika ülkelerinden Libya’da, Fas’ta, Cezayir’de ve Tunus’ta aynı anda İsrail’i protesto yürüyüşleri düzenlenmiştir. Bu ülkelerden Fas’ın İsrail’le normalleşen ilişkilerinin üzerine 3 yıl geçtikten sonra İsrail’i protesto yürüyüşlerinin düzenlenmesine izin vermesi oldukça ilginçtir. 3 yıllık zaman içinde Fas-İsrail ilişkileri özellikle diplomatik ve ekonomik olarak 2020 öncesi döneme göre büyük

gelişme göstermiştir. Fas’taki İsrail karşıtı yürüyüşlerde ne yazık ki Faslı Yahudilerin bazıları da hedef alınmıştır. Ülkede yaşayan yaklaşık 250 bin Yahudi, protesto gösterileri sırasında aralarından bazılarının hedef alınmasına tepki göstermişlerdir. Protestolar sırasında pek çok Faslı, hükümeti de eleştirmiş; İsrail’le 2020 yılında başlayan normalleşmeyi iptal etmeye davet etmişlerdir. Bu üç ülkedeki protestolara Mısır halkı da katılmış, pek çok Mısırlı Gazze’ye gönderilmek üzere gıda ve ilaç yardımı toplamıştır. Mısır’daki protestolara Mısır Dışişleri Bakanı Semih Şükrü’de katılmış, uzun zamandır araları bozuk olan ve sadece son zamanlarda yumuşamaya başlayan Mısır-Türkiye ilişkilerinde Türk Dışişleri Bakanı Hakan Fidan’la bir araya gelerek Gazze’ye destek olduklarını bildirdikleri ortak basın toplantısı düzenlemişlerdir. Bu toplantıdan iki gün sonra ise Cezayir Dışişleri Bakanı Ahmed Attaf düzenlediği basın toplantısında Filistinli kardeşlerinin korkunç koşullar altında kaldıklarını işaret ederek Cezayir’in Filistin’le dayanışma içinde olduğunu açıklamıştır.

Aynı gün ise Güney Afrika Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı Naledi Pandor Hamas lideri İsmail Haniye’yi arayarak Gazze’ye gıda yardımının en kolay ve hızlı nasıl gerçekleştirilebileceğini sormuştur. 19 Ekim’de Mısır Cumhurbaşkanı Abdülfettah el-Sisi Gazze’ye yardımları önleyen İsrail hükümetini eleştirmiş, İsrail hükümetinin Gazze’de elektrikleri kesmesini etik dışı bulduğunu açıklamıştır. Aynı gün Güney Afrika Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Cyril Ramaphosa Hollanda Kralı Willem Alexander ve eşi Maxima’yi Pretorya’da ağırlamış, ortak basın toplantısında Güney Afrika’nın Ortadoğu’daki ve dünyadaki diğer tüm çatışmaların bir an önce barışa kavuşturulması için daha fazla çalışacağını söylemiştir. Bu açıklamadan üç gün sonra ise Güney Afrika Cumhuriyeti’nin üçüncü büyük partisi sayılan Ekonomik Bağımsızlık Savaşçıları’ndan bir grup yetkili Pretorya’daki İsrail Büyükelçiliği önünde toplanmış ve Gazze’deki saldırıları protesto etmişlerdir. Parti liderlerin bazılarının elindeki “Baskı altındayken size baskı uygulayana saldırmanız kadar doğal bir şey olamaz” pan-

kartı dikkat çekmiştir. 27 Ekim'de ise Kenya'da ilginç bir olay yaşanmıştır. Kenya Meclisinin üyelerinden Farah Malim o sabahki oturuma Filistin atkısıyla gelmiş ancak Meclis Başkanı kendisinin atkısı çıkarılmasını istemiştir. Bu isteğe bir süre direnen Malim, Kenya halkının ve meclisinin tüm gücüyle Gazze'nin arkasında olmasını gerektiğini söyledikten sonra atkısını çıkarıp masasının üzerine koyarak oturumda kalmaya devam etmiştir. Malim'in bu hareketi 7 Ekim akşamı yayımladığı sosyal medya mesajında "Kenya terör saldırısına uğrayan İsrail'le birlikte dayanışma içinde olacaktır" diyen Cumhurbaşkanı William Ruto'ya karşı bir tepki olarak algılanmıştır. İsrail'e olan destekleri Kenya'dan sonra Gana'da da görmek olanaklıdır. 8 Ekim'deki basın toplantısında Gana Dışişleri Bakanı Shirley Ayorkor Botchwey İsrail'in bölgedeki varlığını korumaya hakkı olduğunu ve bu hakkı için de mücadeleye etmesinin kabul edilebilir olduğunu söylemiştir.

Gana'nın ve Kenya'nın İsrail'e, Libya'nın, Mısır'ın, Fas'ın, Tunus'un ve Cezayir'in Filistin'e ya da Hamas'a gösterdikleri açık desteğe çok az Afrika ülkesinde rastlanmıştır. Pek çok Afrika ülkesi bu konuda sessiz kalmayı tercih etmiştir. Bu ülkelerden bazıları son yıllarda İsrail'in Afrika'da artan etkisi altında kalmış olabilir. İsrail'in Afrika ülkelerine olan son yıllardaki ilgisi Afrika ülkelerinin dayanışmasını kolonyalizme karşı savunup İsrail'in Filistin'in haklarını gasp ettiğini düşünen Muammer Kaddafi'nin ölümüne denk gelmiştir. Kaddafi'nin ölümünden sonra Afrika için yeni bir strateji geliştir-

meye başlayan İsrail ilk adımını 2016 yılında attı. Başbakan Binjamin Netanyahu 18 aylık bir sürede birçok iş adamıyla birlikte Etiyopya'yı, Kenya'yı, Ruanda'yı ve Uganda'yı ziyaret ettikten sonra Afrikalı cumhurbaşkanlarıyla Birleşmiş Milletler (BM) Genel Kurulu öncesinde görüşmeler gerçekleştirdi. 2016 yılının Aralık ayında ise Kudüs'te ECOWAS'ın ve İsrail devletinin ortaklığında bir tarım konferansı düzenlendi. Bu konferansa Afrika'dan 35 ülkenin temsilcileri katıldı. Netanyahu 2017 yılının Haziran ayında ECOWAS meclisine seslenmek üzere Liberia'nın Monrovia şehrine giderek ECOWAS'a Afrikalı olmadığı halde seslenen ilk lider oldu. 23-27 Ekim 2017 tarihleri arasında ise Birinci Afrika-İsrail Zirvesi Togo'nun başkenti Lomé'de toplanacaktı. Fas'ın, Güney Afrika'nın ve Filistin'in boykot çağrılarına rağmen yarıdan fazla Afrika ülkesi bu toplantıya temsilcilerini gönderdi. Ne var ki, Togo'da Cumhurbaşkanı Faure Gnassingbé'ye karşı yapılan protestolar zirvenin iptal edilmesine neden oldu. 2017 yılının Aralık ayında Amerika Birleşik Devletleri'nin İsrail'in başkentini Kudüs olması ve büyükelçiliğini Tel Aviv'den Kudüs'e taşıması kararıyla ilgili yapılan BM Genel Kurulu oylamasında 35 Afrika ülkesi çekimser oy kullandı, sadece Togo bu karara hayır oyu verdi. İsrail özellikle Batı Sahra konusunda Fas'ın yanında yer aldığını açıklayınca ayrılıkçı Polisario'yu destekleyen Cezayir'in tepkisiyle de karşılaştı. Gazze'ye yönelik olarak düzenlediği operasyonlar nedeniyle İsrail'in Afrika Birliğine gözlemci üyelik kararı Cezayir'in girişimleriyle iptal

edildi. İsrail'in Afrika'da kırk ülkeyle diplomatik ilişkisi olsa da özellikle Filistin'le olan sorunlar ve İsrail'in bu konudaki çatışmacı tutumu Afrika ülkeleriyle daha güçlü bir bütünleşmenin yolunda engeller çıkarmaktadır. Son savaşta Hamas'a destek veren ülkeler bu engellerin bir yansımasıdır.

Afrika ülkelerinin İsrail ve Hamas arasındaki bu çatışmada hangi tarafı desteklediğindeki farklar ile bazı ülkelerin bu konuda hiç açıklama yapmaması Afrika'daki ülkelerin ortak bir dış politikada buluşamamalarını göstermektedir. Bu aslında son derece normal bir durumdur çünkü dünyanın en çok ülke bulunduran kıtasında herhangi bir olayla ilgili 54 ülkenin hepsinin ortak bir karar vermesi çok düşük bir olasılık. Üstelik İsrail'in kıtada ve kendi ülkelerinde artan etkileri özellikle devlet elitlerinin İsrail aleyhinde açıklamalar yapmalarını engellemektedir. Yine pek çok Afrika ülkesinde halklar Gazze'ye yapılan saldırıların insan haklarını çiğneyen bir boyut taşıdığını düşünmektedir. Bu bağlamda cumhuriyetimizin 100. yılını gururla kutlayacağımız 29 Ekim'de Mustafa Kemal Atatürk'ün "Yurtta Barış Dünyada Barış" cümlesi belki de hiç olmadığı kadar büyük bir gereksinim olarak durmaktadır. İsrail ve Hamas, Rusya ve Ukrayna arasında devam eden savaşlar başta olmak üzere tüm çatışmalar halklara zarar vermekte, çevreyi kirletmekte, çocuklara gelecekle ilgili korku aşılamaktadır. 29 Ekim 2023 tarihindeki 100. yıl kutlamalarında Türk toplumu "Cumhuriyetin sonsuza kadar devamı" mesajının yanında "dünyada barış" mesajı da verecek gibi durmaktadır. ■